

Постать Івана Васильовича Лучицького в історіографії

У статті проаналізовано історіографію дослідження постаті Івана Васильовича Лучицького. Зокрема, охарактеризовано дослідження науковців про педагогічну, політичну та науково-громадську діяльність вченого, які почали вивчати його спадщину ще за життя І. Лучицького. Багато праць дослідники присвятили і біографічним фактам, які ще за життя вченого розмістили у Біографічному словнику професорів і викладачів імператорського університету св.Володимира (1834-1884)» під редакцією В.Іконнікова, енциклопедичному словнику Брокгауза і Єфрона. Також, у статті охарактеризовано багато розвідок дослідників науково-громадської спадщини І. Лучицького ще від життя вченого і до сьогоднішніх днів.

Ключові слова: І. Лучицький, історіографія, словник, стаття.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Постать І. Лучицького протягом майже півтора сторіччя привертає увагу дослідників-істориків, що зумовлено з одного боку неоднозначною особистістю вченого, а з іншого – наявністю у його спадщині цінних науково-історичних праць. Він збагатив історичну науку цінними дослідженнями з історії, новими численними фактами та власними висновками.

Формулювання цілей статті... **Мета статті** – дослідити постать Івана Васильовича Лучицького в українській історіографії з кінця ХІХ століття та до сьогоднішніх днів.

Виклад основного матеріалу... Біографічні дані були описані ще за життя педагога (1884 р.) у «Біографічному словнику професорів і викладачів імператорського університету св.Володимира (1834-1884)» під редакцією В. Іконнікова. У якому зазначено дитячі роки, всі етапи педагогічної діяльності І. Лучицького та основні громадські посади до 1882 року, коли був удостоєний кавалером ордену св.Станіслава 3 ступеня. Також у словнику перераховані всі праці І.Лучицького з роками та в якому журналі були надруковані, а також дисертаційні роботи, за які І.Лучицький отримав наукові звання [4, с.372–376].

Також, у 1896 році в 18 томі «Енциклопедичного словника Брокгауза і Єфрона»була дана коротка біографічна довідка життєвих етапів та діяльності І.Лучицького. Описані його основні праці, згадуються закордонні відрядження у Францію, Іспанію для роботи в архівах [6, с.125–126].

Недостатньо висвітлено політичну діяльність І.Лучицького, лише у 1912 році в журналі «Украинская жизнь» розмістили статтю В.Садовського «Украинский вопрос в третьей Думе», у якій автор описав діяльність депутата І.Лучицького в ІІІ Думі від Києва, підписанням вченим законопроекту про українські школи та виступ на захист українських шкіл з кількома педагогічними аргументами на користь необхідності українських шкіл [15, с.17–27].

На думку М.Кареева: «П'ятдесятилітній ювілей діяльності на різних сферах духовної культури і відноситься до числа порівняно рідкісних і особливо щасливих випадків. Одні починають свою літературну або наукову діяльність недосить рано, щоб дожити до п'ятдесятої річниці її початку, інші і рано почнуть, але не отримують довгого життя. Трапляються і такі випадки, що людина і доживає до п'ятдесятилітнього ювілею, але вже до цього часу не працюють, як по хворобі, так і по втомі, чи по бажанню залишок життя провести «dolcefarniente», відпочиваючи на лаврах і насолоджуючись плодами попередньої роботи. Ще доволі рідкісні випадки – випадки незвично щасливі, коли п'ятдесята річниця розпочала тої чи іншої культурної праці застала діяча ще повного сил та енергії, який продовжує свою роботу не покладаючи рук. На Заході такі приклади бувають часті, чим у нас, де люди якось втомлюються, видихаються значно швидше ніж там» [7, с.1].

Тому у зв'язку з п'ятдесятирічним ювілеєм І. Лучицького, «Науковий історичний журнал» 1914 року присвятив вченому весь номер. Різні дослідники опублікували статті різного характеру, а саме: М.Кареев, Е.Тарле, Є.Петров, В.Мякотін та Анрі Се, розкриваючи автобіографію, педагогічний, науковий шлях, історичні дослідження вченого. Зокрема М.Кареев у статті «П'ятдесят років наукової роботи І.Лучицького» виділив три періоди наукової діяльності. У 70-х роках ХІХ століття виділяє перший період і характеризує І.Лучицького як виключно історика Франції вХVІ столітті, коли відбувалася релігійна і соціально-політична боротьба. Це час написання трьох дисертацій: приват-доцентської, магістерської і докторської. З кінця 70-х років дослідник виділяє другий період наукової діяльності І.Лучицького – це період заняття економічною історією нового часу взагалі і зокрема історією західноєвропейського селянства. З першої половини останнього десятиліття ХІХ

століття розпочинається третій період наукової діяльності вченого, так як Іван Васильович починає спеціалізуватися на вивченні французької аграрної історії перед революцією та під час неї [7, с.2–3].

Статтю «І.В.Луцицький як університетський викладач» присвятив учень І.Луцицького – Е.Тарле. У якій дав коротку характеристику педагогічної діяльності в університеті, описав методи, які вчений використовував на семінарських заняттях, відношення педагога до студентів [16, с.5–9].

Ще одна стаття Є.Петрова «Дослідження І.В.Луцицького по соціальній історії Франції в епоху релігійних війн», в якій автор статті описав дослідження І.Луцицького по історії Франції, яку розпочав вивчати в Публічній бібліотеці Петербурга, а продовжив в Парижі, в Національному Архіві та в Національній Бібліотеці і завершив об'їздом провінційних міст. Дав коротку характеристику історичних праць вченого, зазначивши: «піонер в своїй області в той же час став в ній і корифеєм» [13, с.9–17].

У №4 «Наукового історичного журналу» розміщена цікава стаття В.Мякотіна «Праці І.Луцицького по малоросійській історії», праці І.Луцицького відносяться виключно до історії землеволодіння на Україні, і заслуги його, на думку автора, полягають в тому, що він, усупереч тому, що панувало до того в науковій літературі думка про відсутність на Україні форм общинного землеволодіння, на основі нових архівних даних, прийшов до висновку, що форми общинного землеволодіння безперечно існували в Малоросії, зокрема на Лівобережній Україні. «У всякому випадку, – говорить далі В.Мякотін, – роботи І.Луцицького, які перевернули старі уявлення про історію малоросійського землеволодіння, залишаються тепер і, можна думати, ще довго будуть залишатися початковим пунктом для будь-якої нової праці в цій області» [10, с.34].

У статті В.Мякотіна «Праці І.Луцицького по малоросійській історії» охарактеризовано історичні дослідження І.Луцицького в області малоросійської історії, особливо по історії землеволодіння, зазначаючи, що «...праці по об'єму не великі і майже не виходять за межі журнальних статей, але насичені значним свіжим матеріалом і на основі цього ставив та вирішував питання першочергового значення, які не піднімалися іншими дослідниками» [9, с.17–21].

Автор намагався систематично подати інформацію про статті, які були опубліковані у різних популярних на той час газетах та журналах у 80-х – 90-х роках ХІХ століття. «Капітальні заслуги І.Луцицького полягає в тому, щ він поновив, або точніше сказати, створив історію поземельної власності у Франції у ХVІІІ столітті, ставши родоначальником плідного методу, які всі займали у нього, хто після нього приступали до того ж предмету» – Анрі Се вказував у своїй статті «Чим економічна і соціальна історія Франції в ХVІІІ столітті зобов'язана працям Луцицького?» [1, с.22–28].

До п'ятдесятилітнього ювілею учень І.Луцицького – Є.Тарле присвятив крім статті, ще свою розвідку «І.В.Луцицький. До п'ятдесятиліття його науково-літературної діяльності 1863-1913». У якій описано життя і діяльність учителя і друга Є.Тарле, який часто змушував вчителя розповідати про його життя і на цих розповідях побудував біографічну замітку, так як сам І Луцицький не любив писати про себе і про своє життя. Автор свою розвідку побудував хронологічно, таким чином намагався висвітлити кожний важливий етап життя І.Луцицького, почавши із року та місця народження вченого, роки навчання в Кам'янець-Подільській та першій Київській гімназії, університетське життя, педагогічну та просвітницьку, політичну діяльність. Але Є. Тарле не лише описав біографію, а й вказав фактори, які вплинули на особистість майбутнього вченого та на його подальшу діяльність. Охарактеризував викладацьку, наукову діяльність [18, с.42–61].

Після смерті вченого у 1918 році О.Грушевський для газети «Наше минуле» написав некролог і спомини «Пам'яті професора І.В.Луцицького». В якому згадав дитячі та юнацькі роки І.Луцицького та вплив тодішніх вчителів на особистість майбутнього вченого. Згадав О.Грушевський і навчання в Київському університеті св. Володимира та напружені відносини на той час між викладачами та студентами. Охарактеризував й І.Луцицького як завзятого дослідника історії Малоросії та ряд його цінних статей, а також його викладацьку діяльність. Підкреслив і автор в некрологу, що працюючи у французьких архівах та видаючи ряд праць по французькій історії, знаходивши джерела, які не знали й французькі вчені, змушувало І.Луцицького цінувати як російського вченого [2, с.100–105].

У 1959 році в книзі «Історія Київського університету. 1834–1959» під редакцією О.Жмудського (1959), описано педагогічну та наукову діяльність І.Луцицького та його батька – В.Луцицького. Насамперед, внесок вченого у підготовці наукових кадрів та турботі до жіночої освіти в університеті. Автор праці вказав на цінні дослідження І.Луцицького з аграрної історії Франції напередодні та в роки буржуазної революції кінця ХVІІІ століття, написані на основі фактичного матеріалу здобутого у французьких архівах, вказавши на одну із визначних праць вченого, а саме: «Крестьянское землевладение во Франции накануне революции». Що на той час мала значну цінність для науки [5].

У радянський період окремих значних досліджень про постать та діяльність вченого не було. Лише окремі розвідки та біографічні дані розміщували у словниках. Так, у 1981 році в 6 томі

«Української радянської енциклопедії» розмістили дані про І. Лучицького – як російського і українського буржуазного історика, члена-кореспондента Петербурзької Академії наук, члена партії кадетів. Зазначили основні місця та посади роботи, основні напрями діяльності та основні праці [8, с.246].

У незалежній Україні поживається інтерес до минулого, зокрема починається активне вивчення історії Київського університету. Так, на початку 90-х років ХХ століття В.Короткий та В.Ульяновський упорядкували збірники документів і матеріалів «З іменем Святого Володимира» у двох книгах (1994). У першій книзі розмістили статтю Є.Тарле «И.В.Лучицкий как университетский преподаватель» [3, с.306–310].

Сучасний історик Л.Таран у своїй статті «Іван Васильович Лучицький (1845-1918)» (2000) висвітлила біографічні дані та звернула авторка увагу на вплив «позитивізму», що виявився на проблематиці ранніх досліджень І.Лучицького. Також, у своїй статті Л.Таран описала наукову діяльність вченого, його закордонні відрядження та роботу в архівах півдня Франції, знайомство з видатними французькими діячами того часу. Згадала про педагогічну діяльність, членство у старій Громаді, політичну діяльність, а також просвітницьку, зокрема як члена Київського літературно-артистичного товариства у 1904 році. Вказала авторка і про значення для народу праць І.Лучицького по історії українського землеволодіння та соціально-економічній історії України [17, с.267–275].

Окремі аспекти діяльності І.Лучицького, як члена Київської Громади висвітлила професор Н.Побірченко у розвідці «Педагогічна і просвітницька діяльність українських Громад у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття» (2000). Учений коротко вказала на основні моменти діяльності І.Лучицького у Громаді, зокрема його участь у 1887 році в редакційному «комітеті» для підготовки нового номеру журналу «Киевской старини», участь в Археологічному з'їзді, в 1895 році співпраця в газеті «Киевское слово» [14].

На особливу увагу також заслуговує праця В.Онопрієнка «Владимир Иванович Лучицкий 1877-1949» (2004). Розглядаючи життя та діяльність Володимира Лучицького, відомого геолога, автор не оминув і його геніального батька – Івана Лучицького, присвятивши окремий розділ у книзі під назвою «Отец Иван Васильевич Лучицкий». У цьому розділі автор подає інформацію біографічного характеру. Зокрема, згадує його дитячі роки, роки навчання в Кам'янець-Подільській гімназії, студентське життя в Київському університеті св. Володимира (1862-1866), знайомство з О.Контом, що дуже сильно вплинуло на формування наукового світогляду І.Лучицького та пристрасті до історичної науки. Згадує і педагогічну, і просвітницьку діяльність вченого. Але найбільше уваги В.Онопрієнка акцентує на науковій діяльності видатного вченого. Так, автор описує пошукову діяльність І.Лучицького у Національному архіві і відділі рукописів Національної бібліотеки в Парижі під час закордонного відрядження до Франції, знайомство з видатними діячами Франції – Луї Бланом, Шарлем Лану, Леоном Гамбеттой та іншими. Розкрив і дослідження І.Лучицького історії обшин, розміщених на протилежних кінцях європейського континенту – Іспанії та України. Також у книзі представлено сім листів І.Лучицького, з яких шість написано вченим із Франції до М.Лучицької – дружини, В.Іконникова та Є.Ківлицького [12, с.7–34, 212–232].

Деякі аспекти наукової та громадсько-політичної діяльності вченого розглянуто в статті О.Новікової «Втрачений світ» (2005). У якій авторка вказала, що у 2003 році вдячна Франція вже втретє перевидала дослідження з французької середньовічної історії Київського вченого. Також, авторка згадала його політичну діяльність, зауваживши, що І.Лучицький гаряче бажав прогресивних змін на батьківщині, перебував у партії кадетів, Старій громаді, депутат Державної думи, за що «заслужив» нагляд жандармських інституцій і репутації неблагонадійного. Дослідниця зазначила також, що І.Лучицький після перебування на хуторі Каврай, поспілкувавшись з місцевою інтелігенцією, дізнався про український аспект їхньої діяльності та настрої людей. Не оминула О.Новікова і надзвичайно різноманітну просвітницьку діяльність І.Лучицького. У статті згадується, що вчений читав публічні лекції, рецензував гімнастичні програми, активно сприяв благодійним організаціям Києва і інших міст та виданням у 1892 році разом з В.Науменком «Киевской сборник в пользу пострадавших от неурожая» кошти від продажу якого віддали голодуючим [11].

Неоціненним матеріалом для дослідження життя та діяльності вченого є збірник під назвою «Українознавчі студії та мемуари Івана та Марії Лучицьких» (2007). До збірника увійшли статті з питань українського землеволодіння І.Лучицького, спогади його дружини М. Лучицької, біографічні матеріали та бібліографія їхніх праць, а також в додатку до збірника розміщено спогади О.Лучицької – дочки Івана та Марії Лучицьких [19].

Висновки... Отже, за більше ніж сторічний період у вивченні наукової, просвітницької та політичної діяльності вченого накопичено значну кількість літератури, яка стосується тієї чи іншої

сторони проблеми. Але це не всі розвідки, що висвітлюють біографію, науково-громадську та політичну діяльність І.Луцицького.

Список використаних джерел та літератури:

1. Анрі Се. Чем экономическая и социальная история Франции в XVIII в. Обязана трудам Луцицкого? / Анрі Се // Научный исторический журнал. – 1914. – № 4. – С. 22–28.
2. Грушевський О. Пам'яті професора І. В. Луцицького / О. Грушевський // Наше минуле. – 1918. – № 3. – С. 100–105.
3. З іменем Святого Володимира : [у 2 кн.] / [упоряд. В. А. Короткий, В. І. Ульяновський]. – К. : Заповіт, 1994. – Кн. 1. – 1994. – 398 с.
4. Иконников В. С. Биографический словарь профессоров и преподавателей императорского университета Св. Владимира (1834–1884) / В. С. Иконников. – К., 1884. – С. 372–376.
5. Історія Київського Університету. 1834–1959 / [під ред. О. З. Жмудського]. – К., 1959. – 631 с.
6. Кареев М. И. И. Луцицкий // В кн. : Энциклопедический словарь / Брокгауз и Ефрон. – СПб., 1896. – Т. 18. – С. 125–126.
7. Кареев М. И. Пятьдесят лет научной работы И. В. Луцицкого / М. И. Кареев // Научный исторический журнал. – 1914. – № 4. – С. 1–5.
8. Луцицький Іван Васильович // Українська советська енциклопедія. – К., 1981. – Т. 6. – С. 246.
9. Мякотін В. Л. Труды И. В. Луцицкого по малорусской истории / В. Л. Мякотін // Научный исторический журнал. – 1914. – № 4. – С. 17–21.
10. Мякотін В. Літературна летопись / В. Мякотін // Українська жизнь. – 1914. – № 5/6. – С. 34.
11. Новікова О. Втрачений світ / О. Новікова // Дзеркало тижня. – 2005. – № 30. – 38 с.
12. Онопрієнко В. І. Владимир Иванович Луцицкий 1877-1949 / В. І. Онопрієнко ; [отв. ред. И. И. Мочалов]. – М. : Наука, 2004. – 283 с. : іл. – (Серія «Научно-биографическая литература» / РАН).
13. Петров Є. Исследования И. В. Луцицкого по социальной истории Франции в эпоху религиозных войн / Є. Петров // Научный исторический журнал. – 1914. – № 4. – С. 9–17.
14. Побірченко Н. С. Педагогічна і просвітницька діяльність українських Громад у другій половині XIX – на початку XX століття: [у 2 кн.] / Н. С. Побірченко. – К. : Наук. світ, 2000. – Кн. 1 : Київська громада. – 307 с.
15. Садовський В. Украинский вопрос в третьей Думе / В. Садовський // Українська жизнь. – 1912. – № 5. – С. 17–27.
16. Тарле Е. В. И. В. Луцицкий как университетский преподаватель / Е. В. Тарле // Научный исторический журнал. – 1914. – № 4. – С. 5–9.
17. Таран Л. В. Иван Васильевич Луцицкий (1845-1918) / Л. В. Таран // Портреты историков: время и судьбы : в 2 т. – Т. 2 : Всеобщая история / [отв. ред. Г. Н. Севастьянов и др.]. – М. : Иерусалим, 2000. – С. 267–275.
18. Тарле Е. В. И. В. Луцицкий. К пятидесятилетию его научно-литературной деятельности 1863-1913 / Е. В. Тарле // Голос минувшего. – 1914. – № 1. – С. 42–61.
19. Українознавчі студії та мемуари Івана та Марії Луцицьких (кінець XIX – початок XX ст.) : [Збірник] / Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, Інститут всевітньої історії РАН (м. Москва) ; упорядкув., опрацюв. текстів, вступ. слово, біогр. та бібліогр. матеріали О. О. Новікова ; голова ред. кол. П. С. Сохань. – К. : [б.и.], 2007. – 403 с.

Анотація

О.А.Матрос

Личность Ивана Васильевича Луцицкого в историографии

В статті проаналізовані історіографія дослідження личности Івана Васильевича Луцицкого. В частині, охарактеризовані дослідження учених о педагогічній, політичній і науково-общественній діяльності ученого, которые начали изучать его наследие еще при жизни И.Луцицкий. Много трудов исследователи посвятили и биографическим фактам, которые еще при жизни ученого разместили в Биографическом словаре профессоров и преподавателей императорского университета св.Владимира (1834-1884)» под редакцией В.Иконникова, энциклопедическом словаре Брокгауза и Ефрона. Также, в статье охарактеризованы многие исследований исследователей научно-общественной наследия И.Луцицкого еще от жизни ученого и до сегодняшних дней.

Ключевые слова: И.Луцицкий, историография, словарь, статья.

Summary

О.О.Матрос

The Figure of Ivan Luchytskyi in the Historiography

The article analyzes the historiography of the studied figure of Ivan Luchytskyi. In particular, the studies of educational, political, scientific and social activities of the scholars, who began to study his legacy during I.Luchytskyi's life, are characterized. Many researchers have dedicated their works and biographical facts which were placed in the Professors and Lecturers Biographical Dictionary of the Imperial University of St.Vladimir (1834-1884), edited by W.Ikonnikova, as well as in the Brockhaus and Efron Encyclopaedia even during the life of the scientist. Furthermore, the article describes the studies of I.Luchytskyi's heritage, made by many scholars of scientific community, since the life of this outstanding person and to this day.

Key words: I.Luchytskyi, historiography, the dictionary, article.

Дата надходження статті: «16» вересня 2013 р.